

Małgorzata Latoch-Zielińska*

 <https://orcid.org/0000-0002-2481-6683>

Jak „obudzić szkołę”? O nowych trendach w edukacji nie tylko polonistycznej

Przywołane w tytule artykułu określenie pochodzi od nazwy projektu/eksperymentu pedagogicznego zainicjowanego w 2007 roku w Berlinie przez Margret Rasfeld, Stephana Breidenbacha oraz Geralda Hüthera. Celem przedsięwzięcia nazwanego *Budząca się szkoła* jest „zmiana kultury edukacyjnej, stworzenie szkoły, która umożliwi wspieranie potencjału wszystkich uczniów”¹. Dlaczego trzeba obudzić szkołę? Analiza licznych publikacji poświęconych dzisiejszej edukacji² wyraż-

* Dr hab., prof. UMCS, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej Lublin, Wydział Humanistyczny, Instytut Filologii Polskiej, Zakład Edukacji Polonistycznej, pl. M. Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin, m.latoch-zielinska@poczta.umcs.lublin.pl

- 1 M. Żylińska, *Wstęp do wydania polskiego*, w: M. Rasfeld, S. Breidenbach, *Budząca się szkoła*, przekł. E. Skowrońska, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2015, s. 7. Stworzona przez Rasfeld szkoła zrywała z tradycją kształcenia w zespołach klasowych, zrezygnowała z 45-minutowych lekcji, oceniania, odgórnego planowania treści kształcenia, na rzecz m.in. swobody doboru materiału i wyznaczania celów nauki przez samych uczniów, współpracy, praktycznego przygotowania do życia w społeczeństwie, brania odpowiedzialności z siebie i innych, autentycznej, opartej na kulturze dialogu, zaufania i szacunku współpracy uczniów, rodziców i nauczycieli.
- 2 Zob. m.in.: Z. Bauman, *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011; *Tutoring w szkole. Między teorią a praktyką zmiany edukacyjnej*, red. P. Czekierda, M. Budzyński, J. Traczyński, Z. Zalewski, A. Zembruska, Towarzystwo Edukacji Otwartej, Wrocław 2009; *Dydaktyka cyfrowa epoki smartfona. Analiza cyfrowych aspektów dydaktyki gimnazjum i szkoły średniej*, red. M. Wieczorek-Tomaszewska, Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” 2013; S. Dylak, *Architektura wiedzy w szkole*, Difin SA, Warszawa 2013; H. Gardner, *Pięć umysłów przyszłości*, przekł. D. Bakalarz, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009; T. Goban-Klas, *Edukacja wobec pokolenia SMS-u*, w: *Media i edukacja w dobie integracji*, red. W. Strykowski, W. Skrzydlewski, Wydawnictwo eMPI², Poznań 2002; *Wychowanie i kształcenie w erze cyfrowej*, red. P. Plichta, J. Pyżalski, Regionalne Centrum Polityki Społecznej, Łódź 2013; *Istota*

nie pokazuje, iż nie spełnia ona oczekiwań społecznych, wymagań uczniów, rodziców oraz samych nauczycieli. „Współczesna szkoła zatraciła sens: zmusza, a nie zachęca, do przyswajania wiedzy i równa do minimum programowego wszystkie odstające w dół i w górę talenty. Coraz mniej przygotowuje do radzenia sobie w życiu i na rynku pracy”³. Janusz Morbitzer zauważa, że polska szkoła nie jest dostosowana do oczekiwań współczesności, ponieważ

ciągle opisywana jest jako instytucja nauczająca i z efektów tego nauczania jest rozliczana. Zapominamy o tym, że uczyć się każdy musi sam. Szkoła zatem, będąc miejscem nauczania, usiłuje być pasem transmisyjnym wiedzy, podczas gdy wymogiem współczesności jest, by stała się środowiskiem uczenia się i skoncentrowała swoje wysiłki na tworzeniu warunków i sytuacji, umożliwiających poszukiwanie, tworzenie oraz przetwarzanie wiedzy⁴.

Emilia Musiał przypomina, iż to właśnie umiejętność uczenia się jest jedną z najważniejszych kompetencji społecznych XXI wieku. Autorka trafnie podkreśla, za Robertem Kiyosaki i Sharon Lechter, że „we współczesnym świecie, nie jest istotne, co wiesz, ale jak szybko potrafisz się uczyć, a ponadto zajdziesz dalej w życiu, jeśli wiesz, czego i jak się uczyć i potrafisz dotrzeć do informacji szybciej od innych”⁵.

uczenia się. *Wykorzystywanie wyników badań w praktyce*, red. H. Dumont, D. Istance, F. Benavides, wstęp A. Janowski, przekł. Z. Janowska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013; *Jakich pilnych zmian potrzebuje polska szkoła? Propozycje ekspertów*, red. L. Hojnacki i M. Polak, THINK GLOBAL sp. z o.o., Warszawa 2013; W. Kołodziejczyk, *Spółczesność informacyjna czy społeczeństwo wiedzy?*, <http://edukacjaprzyszlosci.blogspot.com/2008/05/szkoa-jutra-gos-w-dyskusji.html> (dostęp 18.06.2017); M. Latoch-Zielińska, *Uczeń i nauczyciel w cyfrowym świecie. Możliwości, szanse, ograniczenia*, w: *Edukacja a nowe media*, red. M. Latoch-Zielińska, I. Morawska, M. Potent-Ambroziewicz, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015; *Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Między teorią a praktyką*, red. G. Durka, E. Murawska, Wydawnictwo Adam Marszałek Toruń 2012; J. Morbitzer, *Szkoła w epoce płynnej rzeczywistości*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/1767-szkola-w-epoce-plynnej-nowoczesnosci-2> (dostęp 18.06.2017); A. Murzyn, *Wokół Kena Robinsona kreatywnego myślenia o edukacji*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013; M. Wilkowski, *Cyfrowi tubylcy i ich społeczny potencjał*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/badania/1095> (dostęp 18.06.2017); W. Wrzesień, 2007, *Czy pokoleniowość nam się nie przydarzy? Kilka uwag o współczesnej polskiej młodzieży*, http://www.pan.poznan.pl/nauki/N_307_09_Wrzesien.pdf (dostęp 18.06.2017).

3 *Jaka będzie Polska za 10 lat*, 2015, http://mttp.pl/pobieranie/REWIZJE_2015.pdf (dostęp 18.06.2017), s. 38.

4 J. Morbitzer, *Szkoła w epoce płynnej rzeczywistości (2)*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/1767-szkola-w-epoce-plynnej-nowoczesnosci-2> (dostęp 18.06.2017).

5 E. Musiał, *Nowe technologie a przyjazne środowisko uczenia*, <http://www.edunews.pl/system-edukacji/szkoly/2908-nowe-technologie-a-przyjazne-srodowisko-uczenia-sie> (dostęp 18.06.2017).

Stanisław Dylak twierdzi, iż dorosłe życie będzie wymagać od uczniów nie rozwiązywania zadań testowych, czy odtwarzania kolejnych definicji/formulek, ale między innymi takich umiejętności, jak identyfikowanie i rozwiązywanie problemów, toteż szkoła zamiast podsuwać im gotowe wzory i schematy postępowania, powinna stwarzać sytuacje do samodzielnego poszukiwania, dociekania, budowania odpowiedzi⁶.

Opinie Musiał, Dylaka i Morbitzera wpisują się przygotowaną przez Amerykańskie Partnerstwo na rzecz Umiejętności XXI Wieku i Narodową Radę ds. Studiów Społecznych *mapę kompetencji społecznych*⁷. Jest to swego rodzaju katalog umiejętności umożliwiających sprawne funkcjonowanie w społeczeństwie wiedzy. Ujęto tam 11 obszarów kompetencji: kreatywność i innowacyjność, krytyczne myślenie i rozwiązywanie problemów, komunikowanie, współpraca w ramach grupy/społeczności, alfabetyzm informacyjny (umiejętność wyszukiwania, analizowania i zarządzania informacją), alfabetyzm medialny (umiejętność korzystania z cyfrowych mediów), sprawność posługiwania się narzędziami technologii informacyjno-komunikacyjnej (czyli ICT), umiejętność funkcjonowania w zróżnicowanym i wielokulturowym środowisku. Badacze szukają dróg zreformowania szkoły,

[...] w wielu miejscach na świecie obserwuję dążenie do zmiany. [...] Terry Heick, amerykański edukator i twórca opiniotwórczego serwisu TeachThought.com, wymienia siedem idei, które wskazują obecnie kierunek transformacji procesu uczenia się i nauczania na świecie: 1. **Cyfryzacja edukacji** (od analogowej do cyfrowej). 2. **Krytyczne myślenie** (od standardów wiedzy do praktycznych zastosowań). 3. **Samokształcenie** (od podporządkowania do samoorganizacji uczenia się). 4. **Edukacja wszędzie** (od szkoły do edukacji w domu i społecznościach). 5. **Gamifikacja** (od reakcji do interakcji). 6. **Konektywizm** (od nauki w odosobnieniu do uczących się społeczności). 7. **Transparentność** (od zamkniętego do otwartego procesu uczenia się)⁸.

⁶ Zob. S. Dylak, *Architektura wiedzy...*, s. 57.

⁷ *Mapa umiejętności XXI wieku*, Nauki społeczne, http://www.edunews.pl/images/pdf/umiejetnoscixxi_pl.pdf (dostęp 18.06.2017).

⁸ *Jaka będzie Polska za 10 lat...*, s. 39. Omawiający propozycję amerykańskiego badacza Witold Kołodziejczyk wyjaśnia krótko sens wymienionych idei: „1. Cyfryzacja edukacji (od analogowej do cyfrowej). W sieci znajduje się coraz więcej wielojęzycznych cyfrowych zasobów edukacyjnych, które są codziennie konsumowane wyłącznie online przez osoby dorosłe i uczące się w szkołach czy na uczelniach. 2. Krytyczne myślenie (od standardów wiedzy do praktycznych zastosowań). Przestajemy potrzebować wiedzy prostej, ogólnodostępnej, bo jest ona w internecie. Rośnie znaczenie wiedzy praktycznej. Edukacja przechodzi od teorii do krytycznego myślenia i stawiania pytań, w miejsce instytucji w centrum procesu pojawia się uczeń. 3. Samokształcenie (od podporządkowania do samoorganizacji uczenia się). Zamiast podawać wiedzę na talerzu, pozwalamy bawić się informacją, grać, samodzielnie odkrywać odpowiedzi na pytania, błędzić. Szkoła zachęca do eksperymentowania, przejmowania odpowiedzialności za

W dalszej części artykułu omówię najciekawsze propozycje/pomysły, których celem jest modernizacja współczesnej edukacji. Skupię się na wybranych rozwiązaniach, mających zastosowanie w zarówno w kształceniu ogólnym, jak i w interesującym mnie szczególnie kształceniu polonistycznym.

Założenia teoretyczne „budzącej się szkoły”

Idea budzącej się szkoły przywołuje znane od wieków dążenie ludzkości do doskonałości, która jest możliwa do osiągnięcia poprzez rozwój indywidualnych, wyjątkowych i niepowtarzalnych zdolności/talentów/potencjałów jednostek.

Proces rozwoju potencjałów ma znaczenie nie tylko dla jednostki, ale także dla organizacji i całych wspólnot. Ludzie, grupy, organizacje i systemy stają się bardziej aktywne, inteligentne, kreatywne, innowacyjne i sprawniej reagują na współczesne wyzwania oraz trudne do przewidzenia sytuacje⁹.

Twórcy omawianej idei warunkują rozwój potencjału jednostki przestrzeganiem tzw. trzech salutogenetycznych zasad podstawowych, sformułowanych przez Aarona Antonovsky'ego w odniesieniu do właściwości osobowościowej nazwanej poczuciem koherencji¹⁰. Zasady te można ująć najkrócej w następujące formuły: rozumiem otaczający świat, mam wpływ swoje życie, moje dokonania mają sens i motywują mnie do dalszych działań. Rasfeld i Breidenbach akcentują również znaczenie od-

własną naukę. 4. Edukacja wszędzie (od szkoły do edukacji w domu i społecznościach). Dostępność cyfrowych zasobów edukacyjnych daje możliwość nieograniczonego uczenia wszędzie, gdzie jest dostęp do sieci. 5. Gamifikacja (od reakcji do interakcji). Symulacje i gry edukacyjne szybciej uczą, jak wykorzystać posiadaną wiedzę, bardziej też angażują w naukę. 6. Konektywizm (od nauki w odosobnieniu do uczących się społeczności). Korzystanie z mediów społecznościowych, mobilnych urządzeń e-learningu itp. pozwala lepiej wykorzystać edukacyjny potencjał tkwiący w społeczności. 7. Transparentność (od zamkniętego do otwartego procesu uczenia się). Coraz lepiej też widać, czego się uczymy i czy jest to rzeczywiście potrzebne”.

9 M. Rasfeld, S. Breidenbach, *Budząca się szkoła*, przekł. E. Skowrońska, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2015, s. 87.

10 Poczucie koherencji to według Antonovsky'ego „ogólna orientacja, wyrażająca, w jakim stopniu człowiek ma dojmujące, trwałe, choć dynamiczne przekonanie o przewidywalności środowiska wewnętrznego i zewnętrznego oraz o tym, że z dużym prawdopodobieństwem sprawy przyjmą tak pomyślny obrót, jakiego można oczekiwać na podstawie racjonalnych przesłanek [...] to dynamiczne poczucie pewności, że: (1) bodźce napływające w ciągu życia ze środowiska wewnętrznego i zewnętrznego mają charakter ustrukturyzowany, przewidywalny i wytłumaczalny; (2) dostępne są zasoby, które pozwolą mu sprostać wymaganiom stawianym przez te bodźce; (3) wymagania te są dla niego wyzwaniem wartym wysiłku i zaangażowania” (A. Antonovsky, *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*, przekł. H. Grzegotowska-Klarkowska, Fundacja Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1995, s. 11–34).

powiedzialności za siebie i innych, którą należy budować na fundamencie sprawczości, gdyż „jeśli dzieci i młodzież od samego początku doświadczą tego, że mogą mieć wpływ na własne środowisko, rozwiną w sobie wiarę i odwagę do działania”¹¹. Kolejnym istotnym elementem budowania nowej kultury nauczania jest przyjęcie postawy uznania różnorodności i wyjątkowości świata, otwarcia na nowości i niespodzianki, szacunek dla odmienności. Równie ważne są zdaniem niemieckich autorów odwaga do popełniania błędów (które należy traktować jako próby w nauce), radość z możliwości poszukiwania, odkrywania i rozwiązywania problemów, motywacja i zapał do nauki. Badacze odwołują się także do koncepcji uczenia się przez całe życie opartej na czterech filarach nauczania: *uczyć się, aby wiedzieć, *uczyć się aby działać, *uczyć się, aby żyć wspólnie i *uczyć się, aby być. Zgodnie z zaleceniem Komisji ds. edukacji dla XXI wieku¹² podkreślają, że te filary stanowią całość, muszą się wzajemnie przenikać i być wykorzystywane równomiernie.

Jeden z popularyzatorów idei „budzących się szkół”, Marek Konieczniak celnie wskazuje główne różnice pomiędzy szkołą tradycyjną, opartą, w jego opinii, na przemijającym paradygmacie i budzącą się szkołą jutra, opartą na nowym paradygmacie¹³. Poniżej zestawiam w tabeli obserwacje/opinie autora.

Tabela 1. Porównanie szkoły tradycyjnej i budzącej się szkoły jutra.

szkoła tradycyjna	budząca się szkoła jutra
Celem edukacji jest przygotowanie do egzaminów i kontynuacji nauki.	Celem edukacji jest przygotowanie do życia, funkcjonowania w społeczeństwie.
Uczeń jest przedmiotem zabiegów edukacyjnych.	Uczeń jest podmiotem zabiegów edukacyjnych.
Brak zaufania „władzy” do nauczycieli, podlegają stałej kontroli wewnętrznej i zewnętrznej, rejestrowanie i rozliczanie z realizacji narzuconych treści kształcenia.	Wzajemne zaufanie i współpraca jako podstawy pracy w szkole. Swoboda w doborze i realizacji treści kształcenia.

¹¹ M. Rasfeld, S. Breidenbach, *Budząca się...*, s. 101.

¹² W rozdziale czwartym raportu komisji *Edukacja: jest w niej ukryty skarb* czytamy: „Ponieważ systemy edukacji formalnej mają tendencję do uprzywilejowania dostępu do wiedzy, ze szkołą dla innych aspektów kształcenia, ważne jest, aby rozpatrywać edukację całościowo. Ta wizja powinna w przyszłości inspirować i ukierunkowywać reformy edukacyjne, czy to w zakresie opracowywania programów, czy definiowania nowej polityki pedagogicznej”, J. Delors, *Cztery filary edukacji*, w: *Edukacja: jest w niej ukryty skarb*, http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delors.pdf (dostęp 18.06.2017), s. 9.

¹³ Zob. M. Konieczniak, *Budzące się szkoły jutra*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/3048-budzace-sie-szkoly-jutra> (dostęp 12.07.2017).

Tabela 1. (c.d.)

szkoła tradycyjna	budząca się szkoła jutra
Przymiowanie przez dorosłych odpowiedzialności za rozwój dziecka/ucznia.	Wsparcie dziecka/ucznia w rozwoju, ale i jego prawo do wolności, do stanowienia o sobie, do odkrywania własnej drogi.
Dyscyplina, formowanie dzieci według odgórnie narzuconych wzorców; przygotowanie nauczycieli do realizacji „polityki” oświatowej poprzez użycie odpowiednich narzędzi/metod/środków.	Stworzenie uczniom i nauczycielom przestrzeni edukacyjnej do rozwijania własnego potencjału, zdolności, zainteresowań.
Podający, pouczający, „przekaznikowy”, zbiurokratyzowany model kształcenia, bez zbędnych pytań, wątpliwości, pomysłów (zarówno uczniów, jak i nauczycieli), według stałych schematów, którego główną miarą efektywności/skuteczności są średnie ocen, wyniki egzaminów, sukcesy na konkursach/ olimpiadach przedmiotowych, osiągnięte stopnie awansu zawodowego.	Tzw. „dydaktyka umożliwiania” ^{14a)} rozwoju ucznia i nauczyciela, oparta na pytaniach, prawie do własnego zadania, na poszukiwaniu sensu i znaczenia aktywności edukacyjnych, kwestionowaniu zastanej wiedzy, możliwości popełniania błędów, akceptacji własnych niedoskonałości, równowadze pomiędzy tradycją a nowoczesnością, odwołująca się do wartości i emocji.
Uczeń w centrum uwagi.	Człowiek w centrum uwagi.
Najważniejsze są wyniki i osiągnięcia uczniów, nauczycieli i szkoły, miejsce w rankingach.	Najważniejsze jest to, kim jest i kim się staje w procesie edukacji człowiek (uczeń, rodzic, nauczyciel, dyrektor), odkrycie jego prawdziwej wartości i sensu obecności w świecie.

- a) Określenie Horsta Sieberta będące w opozycji do tzw. dydaktyki pouczania, polegającej przede wszystkim na przekazywaniu uczniom gotowej wiedzy. Jak pisze Andrzej Murzyn „jednostka dorosła zdominowana przez dydaktykę pouczania nie będzie zdolna do uczenia się, lecz jedynie do bycia pouczaną [...] dlatego Siebert proponuje dydaktykę umożliwiania, która wykracza poza czystą dydaktykę, czyli technologię nauczania [...] dowartościowanie emocjonalnej strony uczenia się” (A. Murzyn, *Wokół Kena Robinsona kreatywnego myślenia o edukacji*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013, s. 20).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tekstu M. Konieczniaka *Budzące się szkoły jutra*¹⁴.

Rasfeld i Breidenbach podkreślają, że „każda szkoła może i musi **samodzielnie wybrać drogę** prowadzącą w kierunku nowej kultury kształcenia”¹⁵. W ich

¹⁴ Tamże.

¹⁵ M. Rasfeld, S. Breidenbach, *Budząca się...*, s. 170. Ideę „oddolnej rewolucji” propaguje również autorka najnowszego bestsellera edukacyjnego, Pernille Ripp. „Możemy zmieniać edukację od wewnątrz – pisze Ripp. Możemy zmienić to, jak dzieci czują się w szkole. Trzeba tylko zrobić pierwszy

publikacji znajdziemy krótkie opisy konkretnych przedsięwzięć edukacyjnych w Niemczech, świadczących o wdrożeniu idei w życie. W polskim wydaniu książki znalazły się przykłady z „naszego podwórka”. Inspiracje, wsparcie i dodatkowe informacje zapewnia również strona internetowa budzaciaszkoła.pl. Autorzy oferują wsparcie wszystkim, którzy chcą podjąć trud zmiany, wyszukują i popularyzują dobre praktyki, stworzyli „budzącą się społeczność”, pomagają szkołom w wymianie doświadczeń, tworzeniu i realizacji planów rozwoju¹⁶.

Wprowadzający zmiany nauczyciele oraz dyrektorzy szkół podkreślają, iż inspiracje dla swoich reformatorskich poczynąń znajdują w wielu bardzo różnych publikacjach oraz wynikach najnowszych badań. To właśnie jest siła idei budzącej się szkoły, nie zamyka się na jeden trend, nie ogranicza do jedynej ścieżki, ale wybiera z innowacyjnych propozycji/ustaleń pedagogicznych, neurodydaktycznych, metodycznych, psychologicznych, organizacyjnych to, co w sytuacji danej placówki/klasz/ucznia/rodziców jest najbardziej przydatne, skuteczne, atrakcyjne, motywujące. Dlatego w relacjach „obudzonych”¹⁷ znajdziemy na przykład opisy interesujących projektów edukacyjnych, metody pracy, która w sposób bardzo dobry realizuje założenia podmiotowości, aktywności, odpowiedzialności, wzajemnego zaufania, współpracy, wykorzystania mediów i technologii informacyjnych, przygotowania do funkcjonowania w społeczeństwie. Jeden z przykładów to przedsięwzięcie *Uwolnić Chudego – dajemy Wam nie tylko pamięć* – projekt, którego bohaterem był więzień hitlerowskiego obozu dla dzieci i młodzieży w Łodzi, jeden z patronów Szkoły Podstawowej nr 81 w tym mieście. W Zespole Szkół nr 2 w Płocku realizuje się natomiast własne projekty rozwoju talentów i kreatywności u dzieci. Szkoła No Bell Montessori w Konstancinie-Jeziornie stawia zaś na tzw. „metodyczny koktajl” oraz kreatywność dzieci i nauczycieli, pożegnano tam kredę, tablicę, ławkę i zeszyt na rzecz praktycznej nauki, na konkretnych przykładach z otaczającego świata.

krok. Może tego dokonać zarówno doświadczony nauczyciel z wieloletnim stażem, jak i zupełnie zielony nowicjusz”. Zob. *Uczyć (się) z pasją*, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2017.

- 16 Te działania są zgodne z misją Budzącej się szkoły, będącej oddolną inicjatywą, która: „1. Wspiera transformację kultury szkolnej od opartej na przekazie wiedzy, do opartej na rozwoju potencjału, czyli: od nauczania do uczenia się. 2. Wzmacnia szkolnych inspiratorów zmian – osoby, które na co dzień zmieniają szkolną rzeczywistość od dołu i od środka. 3. Stawia na Nauczycielki i Nauczycieli! 4. Promuje najlepsze praktyki i najnowsze odkrycia z obszaru edukacji. 5. Wierzy w indywidualny potencjał każdej Szkoły oraz każdego Dyrektora, Nauczyciela i Ucznia. 6. Pomaga szkołom nawiązywać relacje i wymieniać się doświadczeniami. 7. Jest neutralna politycznie, religijnie i światopoglądowo.” Zob. *Misja Budzącej się szkoły*, <http://www.budzaciaszkoła.pl/misja-budzacej-sie-szkoly/> (dostęp 12.07.2017).
- 17 Zob. M. Rasfeld, S. Breidenbach, *Budząca się...*, s. 191–203 oraz wpisy na Blogosferze, *Budząca się szkoła. Blogosfera*, <http://www.budzaciaszkoła.pl/blogosfera/> (dostęp 12.07.2017), czy posty na stronie Facebook. *Budząca się szkoła*, <https://pl-pl.facebook.com/budzaciaszkoła/> (dostęp 12.07.2017).

Strategia kształcenia wyprzedzającego i „odwrócona klasa”

Idea kształcenia wyprzedzającego wyrasta z założeń konstruktywizmu, z założeniami którego wiedzy nie przekazujemy, tylko stwarzamy warunki do jej indywidualnego budowania/konstruowania przez ucznia. W polskiej literaturze z metodą tą kojarzony jest przede wszystkim Stanisław Dylak. Pod jego redakcją ukazała się publikacja prezentująca wyniki projektu „Kolegium Śniadeckich”, zrealizowanego przez badaczy z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu i Ogólnopolskiej Fundacji Edukacji Komputerowej.

W kształceniu wyprzedzającym podstawowym założeniem jest wprowadzenie uczniów w cykl uczenia się konstruktywistycznego: od poszukiwania odniesień we własnej wiedzy dotychczasowej (najczęściej potocznej, ale też semantycznej) oraz w źródłach zewnętrznych, poprzez przetwarzanie, do systematyzacji, by w końcu przy pomocy nauczyciela zbudować uczniowski system kategoryjny [...]. Kształcenie wyprzedzające ma przebieg etapowy. Do każdego z etapów przypisane są określone działania służące osiągnięciu założonych celów. Należy podkreślić, że zdecydowana większość czasu poświęconego na realizację zagadnienia tematycznego jest związana z działaniem uczniów i nauczyciela na platformie edukacyjnej w środowisku cyfrowym¹⁸.

Autorzy koncepcji wskazują cztery etapy pracy:

1. **Aktywacja** – nauczyciel, wprowadzając w nowy temat, tworzy analogię do posiadanej przez uczniów wiedzy osobistej, praktycznej i wyobrażeń związanych z danym problemem, dzięki czemu przygotowuje ich do przyjęcia nowej wiedzy. Ich zadaniem jest refleksja nad danym tematem/problemem, sformułowanie ewentualnych przypuszczeń, pytań. Jest to bardzo ważny etap, ponieważ decyduje o powodzeniu kolejnych kroków i efektywności całego procesu uczenia się. Uczący się zauważają związek pomiędzy tym, czego uczą się w szkole, a prawdziwym życiem, co znacząco wpływa na ich motywację do nauki. Etap aktywacji można rozpocząć od zgromadzenia przez uczniów informacji na dany temat pochodzących z różnych źródeł.
2. **Przetwarzanie** – to etap aktywności przed lekcją w klasie, uczniowie pracują przede wszystkim online, zarówno indywidualnie, jak i w grupach, wykorzystując materiały przygotowane i umieszczone przez nauczyciela na platformie edukacyjnej oraz konsultując się z nim w razie potrzeby. Niezbędnym elementem jest również własne poszukiwanie informacji związanych z badanym zagadnieniem. Uczniowie budują tym samym osobistą i funkcjonalną wiedzę poprzez takie czynności myślowe, jak analizowanie, syntetyzowanie, uogólnianie, porównywanie, sprawdzanie, dowodzenie, tłumaczenie i wnioskowanie.

¹⁸ *Strategia kształcenia wyprzedzającego*, praca zbiorowa pod redakcją naukową S. Dylaka, Ogólnopolska Fundacja Edukacji Komputerowej, Poznań 2013, s. 90–91.

3. **Systematyzacja** odbywa się w klasie, uczniowie prezentują zebrany materiał, weryfikują przygotowane informacje, uzupełniają swoje zasoby, wyjaśniają wątpliwości, dokonują niezbędnych korekt. Nauczyciel „nie występuje [...] jako przekaznik wiedzy, ale jako krytyk i architekt wiedzy uczniowskiej, który widzi luki, wieże i zapaści, a swoimi pytaniami i argumentami może wyrównywać, uspoźniać czy wręcz całościować wiedzę opanowaną przez uczniów samodzielnie bądź z rówieśnikami na etapie przetwarzania”¹⁹.
4. **Ewaluacja i ocenianie** – nauczyciel dokonuje oceny na podstawie udziału uczniów w lekcji oraz jakości przygotowanych przez nich materiałów, uczniowie wypowiadają się na temat całego procesu i zdobytej wiedzy, oceniają przydatność informacji zamieszczonych przez nauczyciela na platformie, analizują przebieg pracy własnej.

Bardzo zbliżona do strategii kształcenia wyprzedzającego jest metoda „odwróconej klasy”. Uczeń poznaje materiał zawierający nową wiedzę w domu, natomiast w szkole go utrwała, systematyzuje zgodnie z formułą „ucz się samodzielnie, powtarzaj wspólnie”. Dzięki takiemu podejściu czas lekcyjny może być maksymalnie wykorzystany na ćwiczenie przykładów, dyskusje, wymianę opinii, współpracę między uczniami, wyjaśnienie wątpliwości, wyrównanie poziomu wiedzy uczniów. Metoda ta ma wielu zwolenników zarówno w Polsce, jak i na świecie. Ken Robinson, pisze, że istnieją

mocne dowody na to, że metoda odwróconej klasy może być bardzo efektywna. Badanie przeprowadzone pod koniec lat dziewięćdziesiątych wykazało, że uczniowie uczeni metodą tłumaczenia sobie nawzajem „osiągali korzyści z nauki niemal dwukrotnie większe niż ci, którzy uczyli się w sposób tradycyjny” Wyniki innych badań wykazywały podobnie radykalną poprawę²⁰.

Jeden z prekursorów omawianej metody, Sal Khan stworzył Akademię Khana, znaną na całym świecie platformę edukacyjną, z której korzysta obecnie miliony ludzi²¹. Na stronie Akademii zamieszczone są różnego rodzaju materiały (na początku

¹⁹ Tamże, s. 107.

²⁰ K. Robinson, L. Aronica, *Kreatywne szkoły. Oddolna rewolucja, która zmienia edukację*, przekł. A. Baj, Wydawnictwo Element, Kraków 2015, s. 140.

²¹ Akademia ma polską wersję językową. Według opisu na stronie głównej zawiera „Spersonalizowane materiały dydaktyczne dla wszystkich grup wiekowych. Akademia Khana oferuje praktyczne ćwiczenia, filmy instruktażowe i panel indywidualnych planów nauczania, który daje uczniom możliwość pracy we własnym tempie, w i poza klasą. Zajmujemy się matematyką, naukami ścisłymi, programowaniem komputerów, historią, historią sztuki i ekonomią.” (*Khan Academy*, <https://pl.khanacademy.org/about> (dostęp 12.08.2017)). Warto także odnotować, iż niezależnie od wyżej przywołanej platformy Fundacja Edukacja dla Przyszłości zainicjowała projekt *Akademia w Polsce*. Jego pomysłodawcy deklarują, iż „celem Fundacji jest wspieranie polskiego systemu

były to przede wszystkim filmy edukacyjne (obecnie oferta jest bardziej rozbudowana), mające pomóc uczniom pracować we własnym tempie i zgodnie z własnymi potrzebami, oczekiwaniami, poziomem wiedzy i umiejętności. Na platformie są również opracowania dedykowane nauczycielom i rodzicom. Trzeba też zaznaczyć, że wszystkie zasoby edukacyjne są udostępniane nieodpłatnie. Należy podkreślić, że Khan nie neguje zasadności nauki w szkole, postuluje tylko, aby

„lekcji w szkole nie [...] budować wokół pasywności, słuchania kogoś i notowania. Powinno się je budować wokół uczenia się we własnym tempie. [...] Akademia Khana może zapewnić solidne naukowe rusztowanie, ale jeśli uczeń nadal napotyka problemy, to po to właśnie jest prawdziwa klasa, gdzie może zadawać pytania, odpowiadać na pytania innych albo robić więcej rzeczy praktycznych”²².

Omówione koncepcje i rozwiązania są przykładem przeniesienia dużej części odpowiedzialności za naukę na ucznia, ponieważ sporą część działań musi on wykonać samodzielnie korzystając z różnych źródeł informacji, przy zastosowaniu zróżnicowanych metod i narzędzi pracy. Wymagają również od nauczyciela niemyślnych kompetencji – właściwego planowania, biegłości w poruszaniu się w świecie technologii informacyjnych, przygotowania atrakcyjnych i przydatnych materiałów edukacyjnych, z których uczniowie będą korzystać poza lekcją w klasie, opracowania ciekawych zadań, przygotowania narzędzi do oceniania i ewaluacji. Wydaje się, że obie propozycje są bardzo interesujące z perspektywy kształcenia polonistycznego.

Nowoczesne technologie w edukacji

Rozpatrując zagadnienie edukacyjnego potencjału nowoczesnych technologii, należy przywołać koncepcję konektywizmu, która zakłada, że

technologia oddziałuje na całe nasze życie, w tym – na sposób uczenia się. Według konektywistów informacje, którymi dysponujemy, wcale nie muszą być w nas, w naszych głowach, mogą znajdować się na zewnątrz, np. w zorganizowanych zasobach, portalach internetowych czy bazach danych. [...] w modelach edukacyjnych opartych na koncepcji konektywizmu uczeń jest częścią większej sieci. Sieć składa się z połą-

edukacyjnego poprzez udostępnienie uczniom i nauczycielom nowoczesnej i bezpłatnej platformy edukacyjnej. Chcemy to osiągnąć poprzez: Tłumaczenie materiałów Khan Academy, Tworzenie własnych materiałów zgodnie z formułą Khan Academy, Propagowanie Khan Academy wśród nauczycieli i uczniów, Szkolenie nauczycieli z korzystania z platformy Khan Academy.” (*Akademia dla przyszłości. Akademia [Khan Academy] w Polsce*, <http://www.edukacjaprzyszlosci.pl/index.php/projekty/akademia-w-polsce> (dostęp 12.08.2017).

²² K. Robinson, L. Aronica, *Kreatywne...*, s. 139.

czeń między węzłami, które są punktami przełomowymi, np. ważnym obrazem, informacją. Uczenie się polega na wzmacnianiu starych i tworzeniu nowych połączeń. „Wiedzieć jak” (know-how) czy „wiedzieć co” (know-what) zostaje zastąpione przez „wiedzieć gdzie” (know-where), ponieważ to jest klucz prowadzący do poszukiwane-go zasobu wiedzy – stanowi on zasadę efektywnego uczenia się²³.

Internet jest obecnie naturalnym miejscem aktywności młodych ludzi²⁴. Trzeba zatem wykorzystać tkwiące w nim możliwości, ponieważ sieć to nie tylko samo zło, uzależnienia, zagrożenia, mało ambitna rozrywka, czy ogrom nieuporządkowanych, chaotycznych informacji. Z edukacyjnego punktu widzenia sieć to narzędzie błyskawicznej, niczym nieograniczonej (poza dostępem do Internetu) komunikacji, to platforma umożliwiająca współpracę, dyskusję, wymianę informacji, to wreszcie nieograniczony dostęp do wiedzy. Trzeba także podkreślić, że funkcjonowanie w sieci wyzwala w jej młodych użytkownikach nieznanne pokłady kreatywności, wystarczy wspomnieć choćby aktywność młodzieży na You Tube czy Instagramie.

Niezbędnym warunkiem efektywnego i skutecznego korzystania z technologii informacyjnej w pracy dydaktycznej jest wiedza nauczyciela na temat narzędzi, które może stosować, jego umiejętności praktyczne, wyobrażenia i kreatywność. Wielu pedagogów zadaje sobie pytanie o wpływ stosowania technologii na rezultaty kształcenia. Badania w tym zakresie nie przynoszą jednoznacznych odpowiedzi. Niektórzy autorzy uważają, że technologia, zwłaszcza Internet, negatywnie oddziałuje na procesy myślowe, koncentrację, uwagę, komunikację międzyludzką²⁵. Inni stoją na stanowisku, które najcelniej wyartykułował Stanisław Dylak:

23 D. Hofman-Kozłowska, *Modele edukacyjne w cyfrowych czasach*, w: *Dydaktyka cyfrowa epoki smartfona...*, s. 73–74.

24 Obecne pokolenie uczniów to wg badaczy tzw. *generacja Z*, czyli osoby urodzone po roku 1995. Ich głównymi cechami charakterystycznymi są: mobilność, obcowanie z mediami online od najmłodszych lat, posiadanie ciągłego dostępu do Internetu, znajomość nowinek technologicznych i twórcze korzystanie z nich.

25 Zob. m.in. M. Spitzer, *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*, przekł. A. Lipiński, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2013; M. Spitzer, *Cyberchoroby. Jak cyfrowe życie rujnuje nasze zdrowie*, przekł. M. Guzowska, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2016; N. Carr, *Płytki umysł. Jak internet wpływa na nasz mózg*, przekł. K. Rojek, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2013; G.W. Small, G. Vorgan, *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości*, przekł. Sy Borg, Wydawnictwo Vesper, Poznań 2011; M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2013; A. Augustynek, *Uzależnienia komputerowe. Diagnoza, rozpowszechnienie, terapia*, Difin, Warszawa 2010; A. Hankała, *Psychologiczne i społeczne zagrożenia związane z zastosowaniem mediów i technologii informatycznej w edukacji*, w: *Pedagogika @ środki informatyczne i media*, red. M. Tanaś, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005; S. Taboń, *Niebezpieczny komputer i Internet*, w: *Zaniebane i zaniechane obszary edukacji w szkole*, red. M. Suświłło, Wydawnictwo

Nasz edukacyjny kontekst się zmienił, a ten nowy kontekst wymaga nowego myślenia [...]. Nie tylko ważne jest jak uczyć, ale może nawet ważniejsze jest czego uczyć. O ile dla dwa trzy pokolenia wstecz kluczowymi kompetencjami w nauczaniu było pisanie liter, raportów oraz esejów, o tyle obecnie wykształcona osoba powinna umieć pisać maile, używać skutecznie programu PowerPoint oraz umieć pisać blogi. Jednakże to nie wystarczy, już na horyzoncie pojawiają się trzy nowe kompetencje ludzi wykształconych: praca w wirtualnych społecznościach, realizacja prezentacji wideo i pisanie programów [...] Nie ma powodu, aby się na technologię cyfrową obrażać, twierdząc, że telewizja i Google ogłupiają – tak, ogłupiają, ale już głupiego²⁶.

Można by dodać jeszcze do tej wypowiedzi racjonalnie brzmiącą opinię autorów książki *iMózg*. Mając świadomość wszelkich zagrożeń płynących z cyfrowego świata, podkreślają, że nie ma już od niego odwrotu, ponieważ

Cyfrowy pociąg nadal przyspiesza i wszyscy prędzej czy później będziemy musieli do niego wskoczyć. Nowe technologie nie tylko zwiększają naszą wydajność, ale upraszczają nam życie i służą do zabawy. Zdając sobie sprawę z zagrożeń, takich jak uzależnienia high-tech i zbyt wiele wielozadaniowości, musimy zadbać o zbliżenie mózgów Cyfrowych imigrantów do mózgów Cyfrowych tubylców, co powinno stać się naszym priorytetem. Gdy przerzucimy mosty, nauczymy się komunikować i pracować ze sobą w każdym wieku, będziemy gotowi na przyjęcie tego, co przyniesie przyszłość. Nie tylko przetrwamy ewolucję współczesnego mózgu, ale i dzięki niej rozkwitniemy²⁷.

Współczesny nauczyciel, cyfrowy imigrant, powinien jednak odnaleźć się w świecie nowych technologii, rzeczywistości, która nie zawsze jest mu bliska, w pełni znana, do końca opanowana i przyjazna (w przeciwieństwie do uczniów, cyfrowych tubylców).

Pomocą w zrozumieniu miejsca i znaczenia technologii w szkole może być model SAMR opracowany przez dr Rubena Puentedurę. W tym modelu zdefiniował on kilka poziomów integracji technologii w procesie edukacji, co pozwala lepiej zrozumieć, w jaki sposób posługujemy się nowoczesnymi narzędziami, a także jak byłoby lepiej, abyśmy się nimi posługiwali. Model ten z jednej strony opisuje różne sposoby wykorzystania technologii w nauczaniu, ale z drugiej pokazuje też, w jaki sposób nastę-

UWM, Olsztyn 2006; T. Feibel, *Zabójca w dzieciennym pokoju – przemoc i gry komputerowe*, przekł. A. Malinow, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2006; S. Kozak, *Patologie komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2011.

²⁶ S. Dylak, *Architektura...*, s. 88–89.

²⁷ G.W. Small, G. Vorgan, *iMózg...*, s. 274.

puje najbardziej konstruktywna zmiana: z technologii wykorzystywanej w procesie nauczania przypadkowo i w wąskim zakresie funkcjonalnym (jako zamiennika tradycyjnych form prowadzenia zajęć), do rzeczywistej transformacji nauczania, w którym, ze względu na rolę pełnioną przez TIK na lekcjach, następuje jego redefinicja²⁸.

Puentedura wyróżnił cztery etapy procesu wykorzystania technologii w edukacji. W każdym z nich TIK ma inne cele oraz pełni inne funkcje, w związku z tym uczniowie otrzymują zróżnicowane zadania, zmienia się też oczywiście rola i aktywności nauczyciela. W tabeli poniżej omawiam krótko kolejne stadia modelu SAMR.

Tabela 2. Etapy modelu SAMR

Etap	Wykorzystanie TIK	Nauczyciel i uczniowie
Podstawienie (Substitution)	Technologię stosuje się do realizacji takich samych zadań, jakie wykonywano w „erze przedkomputerowej”, brak wyraźnego „zysku” z zastosowania TIK, np. uczniowie zamiast przygotować pracę pisemną w zeszycie, wykonują ją w edytorze tekstu i drukują.	Zmiana jedynie metod pracy uczniów i nauczyciela, osobą dominującą w procesie nauczania/uczenia się nadal pozostaje nauczyciel.
Rozszerzenie (Augmentation)	TIK służy jako skuteczne narzędzie rozwiązywania typowych zadań, dzięki technologii oszczędzamy czas, uczniowie mogą wykorzystać w czasie nauki swoje urządzenia mobilne, np. używając formularza Google, czy komunikatorów.	Uczniowie korzystają np. z testów online, interaktywnych aplikacji, otrzymują szybciej informację zwrotną od nauczyciela, są bardziej zmotywowani, zaangażowani w proces uczenia się, uczeń sytuowany jest w centrum działań edukacyjnych.
Modyfikowanie (Modification)	Na tym poziomie TIK zaczyna odgrywać istotną rolę w procesie nauczania/uczenia się, staje się niezbędna do wykonania stawianych uczniom zadań.	Wykonując zadania, uczniowie doskonalą swoje kompetencje komunikacyjne i cyfrowe, nauczyciel może różnicować zadania, nie tylko od strony merytorycznej, ale i organizacyjnej, np. praca indywidualna, grupowa, różne formy prezentacji. Uczniowie są jeszcze bardziej aktywni.

²⁸ M. Polak, *Model SAMR, czyli o technologii w nauczaniu*, <http://edunews.pl/badania-i-debaty/badania/2736-model-samr-czyli-o-technologii-w-nauczaniu> (dostęp 12.08.2017).

Tabela 2. (c.d.)

Etap	Wykorzystanie TIK	Nauczyciel i uczniowie
Modyfikowanie (Modification)	Na tym poziomie TIK zaczyna odgrywać istotną rolę w procesie nauczania/uczenia się, staje się niezbędna do wykonania stawianych uczniom zadań.	Wykonując zadania, uczniowie doskonalą swoje kompetencje komunikacyjne i cyfrowe, nauczyciel może różnicować zadania, nie tylko od strony merytorycznej, ale i organizacyjnej, np. praca indywidualna, grupowa, różne formy prezentacji. Uczniowie są jeszcze bardziej aktywni.
Redefinicja (Redefinition)	Dzięki TIK możliwa jest realizacja nowych, nietypowych, złożonych zadań, technologia nie jest celem samym w sobie, stanowi wsparcie dla uczącego się.	Uczniowie realizują złożone zadania, np. grupowy projekt edukacyjny, wymagający nie tylko wiedzy merytorycznej, czy umiejętności cyfrowych, ale także kompetencji społecznych – odpowiedzialności, planowania i współpracy w grupie. Uczniowie są w centrum procesu, inicjują dyskusję, stawiają pytania, samodzielnie poszukują informacji w różnych źródłach, dokonują analizy, syntezy i oceny. Rolą nauczyciela jest monitorowanie pracy uczniów i ewentualnie udzielanie wskazówek, pomocy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tekstów: *Model SAMR, czyli o technologii w nauczaniu* Marcina Polaka oraz *Innowacyjne uczenie dla efektywnego uczenia się* Małgorzaty Wieczorek-Tomaszewskiej²⁹.

Można pokusić się o wskazanie konkretnych przykładów wykorzystania technologii w oparciu o zaprezentowany model.

²⁹ M. Wieczorek-Tomaszewska, *Innowacyjne uczenie dla efektywnego uczenia się*, w: *Dydaktyka cyfrowa epoki smartfona...*, s. 32.

Tabela 3. SAMR w kształceniu polonistycznym.

Etap	Wybrane działania związane z użyciem narzędzi TIK na przykładzie lekcji poświęconych lekturze szkolnej ^{a)}	
	Uczniowie	Nauczyciel
Podstawienie	Robienie notatek w czasie lektury, np. w aplikacji OneNote, LectureNotes, czy wikidPad, zaznaczanie potrzebnych cytatów, kopiowanie cytatów do oddzielnego dokumentu, przygotowanie prezentacji, wyszukiwanie informacji w sieci o autorze, bohaterach, itp., przesyłanie prac do nauczyciela, wymiana materiałów z innymi uczniami, zgłaszanie miejsc niezrozumiałych, formułowanie pytań do tekstu.	Przygotowanie wydruków z poleceniami do lektury dla uczniów, opracowanie prezentacji na temat związany z autorem, lekturą, bohaterami, epoką do wyświetlenia w klasie.
Rozszerzenie	Przygotowanie i porządkowanie notatek/materiałów do zajęć, podział na kategorie tematyczne (autor, wydarzenia, bohaterowie, miejsce akcji, język utworu, itp.) przy pomocy np. dowolnego edytora tekstu lub aplikacji Evernote, OneNote, czy LectureNotes, wikidPad, dzielenie się zebranymi materiałami w sieci, np. poprzez mail, albo zamieszczenie na profilu w portalu społecznościowym, platformie edukacyjnej, komunikowanie się z innymi uczniami i nauczycielem.	Przygotowanie testów online, zamieszczanie na platformie edukacyjnej materiałów do pracy, przesyłanie informacji zwrotnej do uczniów, udział w dyskusji, np. na Twitterze, chacie, forum klasowym.

- a) Podane rozwiązania są tylko przykładowymi i oczywiście nie wyczerpują możliwości zastosowania nowoczesnych technologii w pracy z lekturą szkolną. Można zaryzykować twierdzenie, iż jedynym ograniczeniem wyobraźnia i kreatywność polonisty i jego uczniów. O modelu SAMR w kontekście edukacji polonistycznej pisze również Agnieszka Kulig-Kozłowska w publikacji pt. *Facebook w szkolnej ławce. Media społecznościowe a edukacja polonistyczna*, Universitas, Kraków 2017.

Tabela 3. (c.d.)

Etap	Wybrane działania związane z użyciem narzędzi TIK na przykładzie lekcji poświęconych lekturze szkolnej ^{a)}	
	Uczniowie	Nauczyciel
Modyfikowanie	Notowanie w programach do czytania e-booków, przygotowanie i nagranie (np. telefonem komórkowym) oraz zamieszczenie na portalu społecznościowym wywiadu z bohaterem lektury, przeprowadzenie i nagranie sondy wśród uczniów innych klas na temat lektury/ bohaterów. Wyszukanie, zebranie i ocena informacji zawartych w wybranych hasłach w Wikipedii. Przygotowanie referatu o wybranym autorze lektury w oparciu zasoby sieci, z wykorzystaniem np. programu Kiwix. Stworzenie kolekcji zdjęć związanych z lekturą w serwisie Flickr lub Facebooku. Redagowanie bloga o doświadczeniach lekturowych albo w imieniu postaci z lektury, itp.	Zarządzanie plikami klasowymi na serwerze Google, przygotowanie interaktywnych zadań do lektury do wykonania w sieci, np. dramy online, albo gry edukacyjnej, przesyłanie informacji zwrotnej do uczniów.
Redefinicja	Realizacja projektu edukacyjnego, planowanie pracy, dzielenie się notatkami i wspólne ich pisanie z wykorzystaniem np. Evernote, wspólne tworzenie map myśli; multimedialne prezentacje z wykorzystaniem programu Prezi, wspólne przygotowanie komiksu na podstawie lektury z wykorzystaniem programu Celtx. Opracowanie nowych lub uzupełnienie istniejących haseł związanych z lekturą w Wikipedii.	Udział w dyskusji na forach, przygotowanie propozycji projektu edukacyjnego, monitorowanie realizacji kolejnych zadań, komunikacja z uczniami, przesyłanie informacji zwrotnej.

Źródło: Opracowanie własne.

Refleksje końcowe

Badacze są zgodni, iż w szkole prędkiej, czy później musi nastąpić „koniec epoki kredy”³⁰ i „kierowniczej roli nauczyciela”. Oczywiście nie o samą krede, tablicę i zmianę przywództwa chodzi, ale o sposób myślenia o edukacji. Współczesny świat wymaga od szkoły i nauczycieli przede wszystkim elastyczności, kreatywności, refleksyjności i zdrowego rozsądku. Tajemnica sukcesu tkwi, jak często to bywa, w równowadze pomiędzy tym, co tradycyjne i nowoczesne. Żeby taką równowagę osiągnąć, potrzebny jest otwarty umysł i nastawienie na dialog z uczniami, rodzicami, innymi nauczycielami. Każdy zachwyt nad nowoczesnymi technologiami musi być „przyprawiony” odrobiną dziegciu. Ale i każde przywiązanie/odwołanie/wykorzystanie tradycji musi mieć swoje dydaktyczne i życiowe uzasadnienie. Michael Wesh, amerykański antropolog kultury, zauważa, iż coraz bliżej jest nam do świata, w którym wszystkie informacje będą całkowicie w każdej chwili dostępne dla wszystkich, zatem praca nauczyciela powinna skupić się nie na zapamiętywaniu przez uczniów przekazywanych treści, ale na pomaganiu im w odkryciu tych treści na nowo³¹. „Budzenie się szkoły” to właśnie uświadomienie sobie, że konieczna jest zmiana, która wymaga współpracy i zaangażowania wszystkich podmiotów procesu edukacyjnego, zmiana, która powinna być przemyślana, przedyskutowana i zaakceptowana, zmiana wreszcie, która jest ma charakter ewolucyjny, a nie rewolucyjny, ponieważ edukacja to „operacja na żywym organizmie i ktoś może nie przeżyć”.

Bibliografia

- Akademia dla przyszłości. Akademia [Khan Academy] w Polsce*, <http://www.edukacjaprzyszlosci.pl/index.php/projekty/akademia-w-polsce> (dostęp 12.08.2017).
- Antonovsky Aaron, *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*, przekł. Helena Grzegółowska-Klarkowska, Fundacja Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1995.
- Augustynek Andrzej, *Uzależnienia komputerowe. Diagnostyka, rozpowszechnienie, terapia*, Difin, Warszawa 2010.
- Bauman Zygmunt, *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, przekł. Tomasz Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011.
- Budząca się szkoła. Blogosfera*, <http://www.budzaciasieszkola.pl/blogosfera/> (dostęp 12.07.2017).

³⁰ Jest to sformułowanie zaczerpnięte z tytułu książki Aleksandry Pezdy, zob. A. Pezda, *Koniec epoki kredy* [YouTube, Facebook, blogi, Wiki w klasie], Agora, Warszawa 2011.

³¹ Zob. M. Wesh, <http://www.nationalgeographic.com/explorers/bios/michael-wesch/> (dostęp 12.08.2017).

- Być nauczycielem - opiekunem – wychowawcą. Między teorią a praktyką*, red. Grażyna Durka, Ewa Murawska, Wydawnictwo Adam Marszałek Toruń 2012.
- Carr Nicholas, *Płytki umysł. Jak internet wpływa na nasz mózg*, przekł. Katarzyna Rojek, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2013.
- Delors Jacques, *Cztery filary edukacji*, w: *Edukacja: jest w niej ukryty skarb*, http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delors.pdf (dostęp 18.06.2017).
- Dydaktyka cyfrowa epoki smartfona. Analiza cyfrowych aspektów dydaktyki gimnazjum i szkoły średniej*, red. Małgorzata Wieczorek-Tomaszewska, Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”, Kraków 2013.
- Dylak Stanisław, *Architektura wiedzy w szkole*, Difin SA, Warszawa 2013.
- Facebook. *Budząca się szkoła*, <https://pl-pl.facebook.com/budzaciaszkoła/> (dostęp 12.07.2017).
- Feibel Thomas, *Zabójca w dzieciennym pokoju – przemoc i gry komputerowe*, przekł. Anna Malinow, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2006.
- Gardner Howard, *Pięć umysłów przyszłości*, przekł. Dariusz Bakalarz, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009.
- Goban-Klas Tomasz, *Edukacja wobec pokolenia SMS-u*, w: *Media i edukacja w dobie integracji*, red. Wacław Strykowski, Wojciech Skrzydlewski, Wydawnictwo eMPi², Poznań 2002.
- Hankała Andrzej, *Psychologiczne i społeczne zagrożenia związane z zastosowaniem mediów i technologii informatycznej w edukacji*, w: *Pedagogika @ środki informatyczne i media*, red. Maciej Tanaś, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.
- Istota uczenia się. Wykorzystywanie wyników badań w praktyce*, red. Hanna Dumont, David Istance, Francisco Benavides, wstęp Andrzej Janowski, przekł. Zofia Janowska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
- Jaka będzie Polska za 10 lat*, 2015, http://mttp.pl/pobieranie/REWIZJE_2015.pdf (dostęp 18.06.2017).
- Jakich pilnych zmian potrzebuje polska szkoła? Propozycje ekspertów*, red. Lechosław Hojnacki, Marcin Polak, THINK GLOBAL sp. z o.o., Warszawa 2013.
- Khan Academy, <https://pl.khanacademy.org/about> (dostęp 12.08.2017).
- Kołodziejczyk Witold, *Spółczesność informacyjne czy społeczeństwo wiedzy?*, <http://edukacjaprzyszlosci.blogspot.com/2008/05/szkoa-jutra-gos-w-dyskusji.html> (dostęp 18.06.2017).
- Konieczniak Marek, *Budzące się szkoły jutra*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/3048-budzace-sie-szkoly-jutra> (dostęp 12.07.2017).
- Kozak Stanisław, *Patologie komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2011.
- Kulig-Kozłowska Agnieszka, *Facebook w szkolnej ławce. Media społecznościowe a edukacja polonistyczna*, Universitas, Kraków 2017.

- Latoch-Zielińska Małgorzata, *Uczeń i nauczyciel w cyfrowym świecie. Możliwości, szanse, ograniczenia*, w: *Edukacja a nowe media*, red. Małgorzata Latoch-Zielińska, Iwona Morawska, Małgorzata Potent-Ambroziewicz, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
- Mapa kompetencji społecznych*, http://www.edunews.pl/images/pdf/umiejetnoscixxi_pl.pdf (dostęp 18.06.2017).
- Mapa umiejętności XXI wieku*, Nauki społeczne, http://www.edunews.pl/images/pdf/umiejetnoscixxi_pl.pdf (dostęp 18.06.2017).
- Misja Budzącej się szkoły*, <http://www.budzacasieszkola.pl/misja-budzacej-sie-szkoly/> (dostęp 12.07.2017).
- Morbitzer Janusz, *Szkola w epoce płynnej rzeczywistości*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/1767-szkola-w-epoce-plynnej-nowoczesnosci-2> (dostęp 18.06.2017).
- Murzyn Andrzej, *Wokół Kena Robinsona kreatywnego myślenia o edukacji*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Musiał Emilia, *Nowe technologie a przyjazne środowisko uczenia*, <http://www.edunews.pl/system-edukacji/szkoly/2908-nowe-technologie-a-przyjazne-srodowisko-uczenia-sie> (dostęp 18.06.2017).
- Pezda Aleksandra, *Koniec epoki kredy [YouTube, Facebook, blogi, Wiki w klasie]*, Agora, Warszawa 2011.
- Polak Marcin, *Model SAMR, czyli o technologii w nauczaniu*, <http://edunews.pl/badania-i-debaty/badania/2736-model-samr-czyli-o-technologii-w-nauczaniu> (dostęp 12.08.2017).
- Rasfeld Margret, Breidenbach Stephan, *Budząca się szkoła*, przekł. Emilia Skowrońska, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2015.
- Robinson Ken, Aronica Lou, *Kreatywne szkoły. Oddolna rewolucja, która zmienia edukację*, przeł. Aleksander Baj, Wydawnictwo Element, Kraków 2015
- Small Gary W., Vorgan Gigi, *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości*, tłum. Sy Borg, Wydawnictwo Vesper, Poznań 2011.
- Spitzer Manfred, *Cyberchoroby. Jak cyfrowe życie rujnuje nasze zdrowie*, przekł. Małgorzata Guzowska, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2016.
- Spitzer Manfred, *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*, przekł. Andrzej Lipiński, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2013.
- Strategia kształcenia wyprzedzającego*, red. Stanisław Dylak, Ogólnopolska Fundacja Edukacji Komputerowej, Poznań 2013.
- Taboń Sebastian, *Niebezpieczny komputer i Internet*, w: *Zaniedbane i zaniechane obszary edukacji w szkole*, red. Małgorzata Suświłło, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2006.
- Tutoring w szkole. Między teorią a praktyką zmiany edukacyjnej*, red. Piotr Czekierda, Mariusz Budzyński, Jarosław Traczyński, Zbigniew Zalewski, Agnieszka Zambrzuska, Towarzystwo Edukacji Otwartej, Wrocław 2009.
- Uczyć (się) z pasją*, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2017.

Wieczorek-Tomaszewska Małgorzata, *Innowacyjne uczenie dla efektywnego uczenia się*, w: *Dydaktyka cyfrowa epoki smartfona. Analiza cyfrowych aspektów dydaktyki gimnazjum i szkoły średniej*, red. Małgorzata Wieczorek-Tomaszewska, Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”, Kraków 2013.

Wilkowski Marcin, *Cyfrowi tubylcy i ich społeczny potencjał*, <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/badania/1095> (dostęp 18.06.2017).

Wrzesień Witold, *Czy pokoleniowość nam się nie przydarzy? Kilka uwag o współczesnej polskiej młodzieży*, http://www.pan.poznan.pl/nauki/N_307_09_Wrzesien.pdf (dostęp 18.06.2017).

Wychowanie i kształcenie w erze cyfrowej, red. Piotr Plichta i Jacek Pyżalski, Regionalne Centrum Polityki Społecznej, Łódź 2013.

Żylińska Marzena, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2013.

Żylińska Marzena, *Wstęp do wydania polskiego*, w: Rasfeld Margret, Breidenbach Stephan, *Budząca się szkoła*, przeł. Emilia Skowrońska, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2015.

Małgorzata Latoch-Zielińska

Jak „obudzić szkołę”? O nowych trendach w edukacji nie tylko polonistycznej

Streszczenie

Analiza licznych badań poświęconych dzisiejszej edukacji wyraźnie pokazuje, iż nie spełnia ona oczekiwań społecznych, wymagań uczniów, rodziców oraz samych nauczycieli. Badacze poszukają dróg zreformowania szkoły tak, by odpowiadała ona współczesności, by przygotowywała uczniów do funkcjonowania w świecie zawodowym i osobistym. W artykule omówiono najciekawsze pomysły, których celem jest modernizacja współczesnej edukacji. Skupiono się na wybranych rozwiązaniach, mających zastosowanie w zarówno w kształceniu ogólnym, jak i polonistycznym.

Słowa kluczowe: edukacja, kształcenie polonistyczne, współczesność, nowe technologie

How to ‘wake up school’? – new trends in Polish language education and more

Summary

The analysis of numerous studies of modern education clearly shows that it falls short of the expectations of the society as well as the demands of students, parents and teachers. Researchers are searching for ways to reform the school so that it will be suitable for contemporary times and prepare students for personal and professional development. The article discusses the most interesting ideas which aim at modernizing contemporary education. It focuses on a selection of solutions which can be adopted in general and Polish language education.

Keywords: education, Polish language, contemporary, new technologies

Małgorzata Latoch-Zielińska, dr hab., prof. UMCS, autorka ponad 90 publikacji w tomach zbiorowych i czasopismach z dziedziny dydaktyki języka polskiego i edukacji kulturalnej, ewaluacji i diagnostyki szkolnych osiągnięć uczniów, e-learningu, wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie kształcenia. Współautorka monografii: *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Szkice i studia z edukacji polonistycznej. O roli kulturowego doświadczenia przestrzenności oraz Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Metodyczny wielogłos o różnych przestrzeniach*. Redaktor monografii *Nowoczesna edukacja kulturalna*, współredaktor siedmiu monografii, w tym czterech z serii „Nowoczesność i tradycja w edukacji polonistycznej”. Stały członek zespołu recenzentów „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticum Litterarum Polonarum et Linguae Polonae” oraz „Polonistyka. Innowacje”.